

PIOTR MATUSZAK OFMConv

PRZYGOTOWANIE PASTORALNE SEMINARZYSTÓW DO POSŁUGI CHARYTATYWNEJ

PASTORAL PREPARATION OF THE SEMINARIANS TO THE MINISTRATION OF CHARITY

A b s t r a c t: One of the essential goals of pastoral formation of seminarians is their preparation to the animation of the ministration of charity in the conditions of the modern world. Unselfish love of neighbour is one of the basic aims of the Church, and fulfillment of the commandment of love of neighbour is a guarantee of the dynamic growth of the Christian communities. The ministration of charity, which – as the Vatican Council II underlines – is a right and duty of every disciple of Christ, arises from the God's commandment of love and consists in helping people to satisfy their existential, social and spiritual needs. Therefore, in pastoral formation of candidates to priesthood it should be taken into account that every priest becomes involved in the mission of Christ, an important part of which is unselfish love of neighbour. This article is a result of a reflection, which has its source not only in the teaching of the Church on formation in ministration of charity, but also in my own sociological survey conducted in 2008-2009 among 303 deacons from 37 seminaries in Poland. The article shows the current state of preparation of Polish seminarians to animation of pastoral activity, and also the ways to strengthen and improve their formation in ministration of charity.

Key words: charity, formation of seminarians, pastoral formation, formation for charitable activity

Kościół realizuje zadania zbawcze poprzez przepowiadanie, liturgię oraz posługę miłości. Powołaniem Kościoła jest budowanie wspólnoty miłości, któ-

Dr PIOTR MATUSZAK OFMCONV – rektor Wyższego Seminarium Duchownego Franciszkanów w Łodzi-Łagiewnikach; adres do korespondencji: ul. Okólna 185, 91-520 Łódź; e-mail: fr.pmatuszak@gmail.com

PIOTR MATUSZAK OFMCONV, P.Th.D. – rector and professor in Franciscan Seminary in Łódź-Łagiewniki; address: ul. Okólna 185, 91-520 Łódź, Poland; e-mail: fr.pmatuszak@gmail.com

ra swój początek i kres ma w Bogu-Miłości (por. 1 J 4,8). Źródłem misji Kościoła jest pełnia Bożej miłości. Miłość i wypływająca z niej służba bliźniemu stanowią fundament, na którym budowana jest wspólnota uczniów Chrystusowych. Wzajemna miłość wyrażająca się w bezinteresownej pomocy potrzebującym powinna wyróżniać chrześcijan (J 13,35). Budowanie i umacnianie wspólnoty miłości jest bowiem jednym z podstawowych zadań Kościoła, gwarantującym dynamikę jego rozwoju. Do posługi miłości powołani są wszyscy członkowie Chrystusowego Kościoła, w tym w sposób szczególny duszpasterze. Problem podjęty w niniejszym opracowaniu można wyrazić w pytaniu, w jakim stopniu polskie wyższe seminaria duchowne przygotowują przyszłych duszpasterzy do realizacji zadania animacji posługi charytatywnej? W artykule zostały wykorzystane zarówno dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, jak i wyniki własnych badań ankietowych przeprowadzonych wśród diakonów w polskich seminariach duchownych diecezjalnych i zakonnych.

I. FORMACJA CHARYTATYWNA SEMINARZYSTÓW NA PODSTAWIE NAUCZANIA KOŚCIOŁA

Posługa charytatywna Kościoła jest emanacją Bożej miłości w życiu codziennym ludzi, którzy przez sakrament chrztu zostali włączeni do wspólnoty Kościoła, a przez to zostali wezwani do pełnienia dzieł miłosierdzia. Posługa charytatywna wypływa bowiem z Bożego przykazania miłości i jest podstawowym prawem i obowiązkiem każdego chrześcijanina. Jej celem jest łagodzenie i usuwanie niedostatków z życia ludzi w wymiarze materialnym i duchowym¹. Miłość bliźniego jest odzwierciedleniem miłości Boga w relacjach międzyludzkich, a funkcja charytatywna należy do podstawowych i niezbywalnych funkcji Kościoła, który jeśli pragnie rozwijać się zgodnie z wolą swego Założyciela, nie może nigdy zapomnieć o pełnieniu dzieł miłosierdzia.

W teologii pastoralnej posługę charytatywną pojmuje się jako „zespół zadań i czynności wynikających z Bożego przykazania miłości oraz adekwatnych do potrzeb ludzi cierpiących z powodu materialnego lub duchowego

¹ Zob. W. PRZYGODA. *Funkcja charytatywna Kościoła po Soborze Watykańskim II*. Lublin: Instytut Teologii Pastoralnej 1998 s. 16-22.

ubóstwa”². Posługa charytatywna ma na celu usuwanie niedostatku oraz zaspokajanie podstawowych potrzeb materialnych, psychicznych, społecznych i duchowych człowieka ubogiego. Soborowy dekret *Apostolicam actuositatem* wskazuje, że działalność charytatywna powinna „ogarniać wszystkich bez wyjątków ludzi i wszystkie potrzeby” (DA 8). Miłość chrześcijańska powinna być wyczulona w sposób szczególny na potrzeby chorych, cierpiących, więźniów, ludzi bez środków do życia, ludzi bez pracy. Sobór Watykański II przypomina, iż w bliźnim chrześcijanin ma widzieć obraz samego Boga. Służąc bowiem pomocą bliźnim, służy samemu Bogu.

Zagadnienie formacji kandydatów do kapłaństwa zajmuje istotne miejsce w nauczaniu Kościoła. Zwłaszcza po Soborze Watykańskim II dosyć często podkreśla się, że od dojrzałości i świętości kapłanów zależy przyszłość Kościoła. Potwierdzeniem tej tezy są słowa z adhortacji apostoelskiej *Pastores dabo vobis*: „Kościół uważa formację przyszłych kapłanów – zarówno diecezjalnych jak i zakonnych – i ich ustawiczną troskę, przez całe życie, o osobiste uświęcenie w posłudze, a także troskę o ciągłą odnowę duszpasterskiego zaangażowania za jedno z najdelikatniejszych i najważniejszych zadań, od których zależy przyszłość ewangelizacji ludzkości” (PDV 2).

Celem seminaryjnej formacji jest przygotowanie nowych uczniów Jezusa, wiernych naśladowców Dobrego Pasterza i oddanych na służbę ludziom³. Kapłaństwo jest darem i łaską daną przez samego Jezusa Chrystusa⁴. Kościół pod asystencją Ducha Świętego weryfikuje autentyczność powołania każdego kandydata oraz stwarza mu warunki do jego rozwoju. Temu zadaniu służą powołane po Soborze Trydenckim (1545-1563) seminaria duchowne, w których kandydaci do święceń poprzez sześcioletnie studia przechodzą wielopłaszczyznową formację. Istotę formacji kapłańskiej ukazał św. Jan Paweł II w homilii, którą wygłosił 30 listopada 1990 roku na rozpoczęcie VIII Zwyczajnego Zgromadzenia Generalnego Biskupów. Papież stwierdził wówczas, iż kapłan jest człowiekiem, którego powinno ożywiać dążenie do uniżenia i służby obecne w Jezusie Chrystusie (Flp 2,5). Dopiero życie na wzór Mistrza jest sensem i racją istnienia kapłaństwa hierarchicznego w Kościele.

² W. PRZYGODA. *Posługa charytatywna Kościoła w Polsce. Studium teologiczno-pastoralne*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2004 s. 18.

³ JAN PAWEŁ II. *Czym jest formacja kapłańska? Homilia na rozpoczęcie VIII Zwyczajnego Zgromadzenia Generalnego Synodu Biskupów*. 30.11.1990 nr 6. „L'Osservatore Romano” (wersja polska) 11:1990 nr 7-8 s. 1.

⁴ „Nie wyście Mnie wybrali, ale Ja was wybrałem i przeznaczyłem na to, abyście szli i owoc przynosili i by owoc wasz trwał” (J 15,16).

II Polski Synod Plenarny wskazuje, iż praktyka miłosierdzia przeżywa współcześnie kryzys, co wpływa z błędnego rozumienia miłosierdzia, zawężanego do rozdawania jałmużny. Wynika to między innymi z braków w przygotowaniu przyszłych kapłanów do posługi charytatywnej. Często zauważany jest brak korelacji pomiędzy realizowanym modelem formacji seminaryjnej, a oczekiwaniami wobec współczesnego kapłana. W formacji seminaryjnej widoczna jest potrzeba „odnowy rozumienia miłosierdzia oraz form jego świadczania”⁵. Dlatego seminaryjna formacja charytatywna powinna stanowić przedmiot dyskusji i poszukiwań naukowych.

Formacja charytatywna jest elementem większej całości i nie można jej wyłączyć z kontekstu pełnej formacji kandydatów do święceń⁶. Cel duszpasterski formacji „integruje i kształtuje całą formację przyszłych kapłanów” (PDV 57). Dlatego wiedzę zdobytą podczas studiów między innymi z teologii pastoralnej przyszli kapłani powinni wykorzystać w posłudze duszpasterskiej. Do niej także należy posługa charytatywna prezbitera, do której powołuje kapłanów sam Chrystus. Formacja duszpasterska jednak nie może się tylko ograniczać do poznania technik duszpasterskich. Celem tej formacji jest kształtowanie w alumnie wrażliwości pasterskiej oraz odpowiedzialności za Kościół i ludzi powierzonych jego trosce w przyszłości (PDV 58). Soborowy dekret *Optatam totius* zachęca alumnów seminariów, aby angażowali się w różne zadania duszpasterskie, w tym także w zakresie charytatywnym (DFK 19).

Kapłaństwo służebne wymaga pochylenia się nad drugim człowiekiem. Poprzez świadectwo miłości miłosiernej kapłan ukazuje istotę wiary, której wiarygodność wyraża się w miłości bliźniego. Służba człowiekowi na wzór Jezusa jest fundamentem jedności całej wspólnoty Kościoła. Do niej powołany jest każdy chrześcijanin, a szczególnie ten, kto poprzez sakrament kapłaństwa pragnie w sposób radykalny naśladować Chrystusa⁷. Dlatego podczas seminaryjnej formacji pastoralnej nie wolno pomijać przygotowania przyszłego kapłana do posługi charytatywnej. Miłość jest cnotą, nadającą sens życiu człowieka przygotowującego się do służby na wzór Chrystusa. Toteż

⁵ II Polski Synod Plenarny (1991-1999). *Posługa charytatywna Kościoła* nr 11.

⁶ Zob. W. BROŃSKI. *Formacja homiletyczna alumnów w wyższych seminariach duchownych w Polsce*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2007.

⁷ ZOB. PAPIESKIE DZIEŁO POWOŁAŃ KOŚCIELNYCH. *Nowe powołania dla nowej Europy (In verbo tuo...)*. Dokument końcowy kongresu poświęconego powołaniom do kapłaństwa i życia konsekrowanego w Europie. Rzym 5-10.05.1997 nr 22. Watykan: Libreria Editrice Vaticana 1998 s. 48-50.

już podczas formacji seminaryjnej miłość alumna do Jezusa i bliźniego powinna wyrażać się w posłudze charytatywnej. Powołanie kapłańskie jest powołaniem do służby w duchu miłości⁸, dlatego przygotowanie do kapłaństwa polega przede wszystkim na wdrożeniu do służby, poprzez którą kapłan świadczy o Chrystusie w sposób trafiający do mentalności współczesnych ludzi.

W czasie formacji seminaryjnej należy ukazać przyszłym kapłanom, że przyjmując sakrament święceń, mają oni udział w kapłaństwie samego Chrystusa, które było naznaczone posługą na rzecz potrzebujących⁹. Człowiek przyjmujący sakrament kapłaństwa zostaje wszczepiony w misję Jezusa, która koncentruje się na służbie. Dlatego kandydat do święceń ma wprost od Jezusa uczyć się otwartości serca i służby bliźniemu. Naturalną konsekwencją jedności z Jezusem w Jego miłości powinna być miłość duszpasterza do ludzi. Praca na polu charytatywnym musi wypływać i mieć swoje źródło w więzi miłości z Mistrzem. To jest fundament bezgranicznego poświęcenia się potrzebującym w życiu kapłańskim¹⁰. Poprzez formację pastoralną alumn powinien sobie uświadomić, że służebny charakter kapłaństwa jest „odpowiednikiem ofiarności Chrystusa, jego naśladowaniem w formacie ludzkim, walką z życiową połowicznością, z kompromisami, z poszukiwaniem życiowego minimalizmu”¹¹.

Według nauczania Kościoła, wymiar ludzki, duchowy i intelektualny formacji seminaryjnej koncentruje się na celu duszpasterskim posługi przyszłego kapłana. Wszyscy odpowiedzialni za formację kandydata do święceń mają czuwać nad tym, aby cała formacja seminaryjna przygotowywała do pracy duszpasterskiej. Soborowy dekret *Optatam totius* przypomina, że „wszystkie sposoby formacji duchowej, intelektualnej i dyscyplinarnej winny być harmonijnie skierowane do tego celu pasterskiego, dla którego osiągnięcia niech usilnie i zgodnie współpracują wszyscy przełożeni i nauczyciele w wiernym posłuszeństwie biskupowi” (DFK 4). Dlatego podczas przygotowań do przyjęcia sakramentu kapłaństwa nie może zabraknąć wskazań, które mają za zada-

⁸ Tamże nr 16 s. 34-35.

⁹ J. WARZESZAK. *Chrystocentryzm kapłaństwa służebnego w nauczaniu Jana Pawła II*. „Ateneum Kapłańskie” 120:1993 nr 504 s. 275-276.

¹⁰ Zob. J. RATZINGER. *O naturze kapłaństwa*. „Pastores” 1998 nr 1(1) s. 37.

¹¹ Z. PAWLAK. *Obraz współczesnego kapłana duszpasterza*. „Ateneum Kapłańskie” 87:1976 nr 405 s. 187.

nie przygotować także do konkretnej posługi na rzecz ubogich w dziele charytatywnym (DFK 19).

Formacja pastoralna alumnów nie powinna pomijać zagadnień związanych z apostołatem ludzi świeckich. Seminarzystów należy uświadamiać, że zadaniem kapłana jest animowanie apostołskiej działalności ludzi świeckich. Jest to szczególnie ważne w zakresie animacji działalności charytatywnej. Zadaniem kapłana w zakresie posługi charytatywnej jest między innymi tworzenie ośrodków pomocy ubogim oraz koordynowanie ich funkcjonowania. Niedopuszczalną jest rzeczą, aby kapłan nie zapraszał do zaangażowania w tę formę działalności apostołskiej ludzi świeckich. Ludzie żyjący w konkretnych społecznościach lokalnych powinni być dla kapłana organizującego pomoc charytatywną pomocą i wsparciem. Ich zadaniem jest w miarę możliwości wspieranie duszpasterzy w przedsięwzięciach charytatywnych (DA 8). Dlatego od początku należy wychowywać alumnów do otwartości na współpracę z każdym, kto zechce pomagać potrzebującym.

W procesie formacji pastoralnej należy przyszłych duszpasterzy uczyć trudnej sztuki dialogu oraz wdrażać do pracy zespołowej, co jest szczególnie przydatne w działalności charytatywnej. Formatorzy seminaryjni powinni pomóc alumnom zdobyć zdolność słuchania innych, a szczególnie tych, którzy zostali odepchnięci przez społeczeństwo i są pozbawieni wsparcia od swoich najbliższych, a także pomóc im wypracować w sobie praktyczną umiejętność „otwierania serca w duchu miłości na różne potrzeby ludzkie” (DFK 19). Dlatego podczas zajęć seminaryjnych należy preferować wspólnotowy wymiar działań w grupach apostołskich. Zaangażowanie alumnów w tych grupach jest ważnym elementem weryfikującym ich zdolność do dialogu i pracy zespołowej.

Wielkim polem zdobywania przez alumnów doświadczeń współpracy na rzecz dobra drugiego człowieka są praktyki duszpasterskie (DFK 21). W trakcie tych praktyk kleryk ma możliwość poznania różnych dziedzin działalności duszpasterskiej, w tym także wielorakich form posługi charytatywnej Kościoła. Doświadczenie kontaktu z posługującymi i oczekującymi pomocy pozwala klerykowi poznać różne formy działalności pastoralnej, które w przyszłości staną się jego zadaniem. Czas praktyk wakacyjnych ma pomóc alumnowi uświadomić sobie, że do ludzi, którym posługuje i będzie posługiwał w przyszłości, należy podchodzić z otwartym sercem i miłością, jak to czynił Jezus. Od początku studiów seminaryjnych alumn powinien uczyć się odpowiedzialności za powierzone obowiązki oraz za ludzi, którymi ma się

opiekować. Dlatego należy z wielką troską organizować praktyki duszpasterskie kleryków, a jednocześnie wyciągać konkretne wnioski z ich przebiegu.

Formacja duszpasterska powinna odbywać się w ścisłym powiązaniu z formacją ludzką, duchową oraz intelektualną. Uwzględniając wszystkie te wymiary formacji, należy dokładać starań, aby zaangażowaniu charytatywnemu przyszłego kapłana towarzyszyła głęboka refleksja teologiczna. Zadaniem formatorów seminaryjnych jest także wskazanie alumnom na możliwość korzystania w duszpasterstwie ze wsparcia, jakie niosą nauki humanistyczne, zwłaszcza pedagogika, psychologia i socjologia. Alumn powinien w pracy duszpasterskiej korzystać z tego, czego nauczył się poprzez formację intelektualną. Powinien budować na tym, co stanowi jego uformowane wnętrze, co jest podstawą budowania relacji z drugim człowiekiem.

Ważną rolę w formacji charytatywnej ma do spełnienia teologia pastoralna, która jako dyscyplina teologiczna ma za zadanie dokonywać refleksji pastoralnej nad działalnością zbawczą Kościoła. Zadaniem teologów pastoralistów jest między innymi analiza aktualnej sytuacji Kościoła i przygotowanie aktualnych modeli działalności duszpasterskiej. Dopiero na podstawie tych modeli można przygotować konkretne wskazania i programy działania, które kapłanowi ułatwią pracę duszpasterską. Teologia pastoralna w swoim działaniu zwraca uwagę na tradycję. Uwzględnia jednak także uwarunkowania oraz potrzeby danego czasu. Jednocześnie jej zadaniem jest „ustosunkować się do proponowanych zmian w kościelnej działalności”¹².

Poprzez naukę teologii pastoralnej przyszły kapłan, działający na polu charytatywnym Kościoła, powinien uczyć się rozpoznawania sytuacji oraz patrzenia na daną sytuację z różnych punktów widzenia. Jednocześnie powinien uczyć się wyciągać wnioski pastoralne. Zadaniem teologii pastoralnej jest umiejętne łączenie teorii z tym, co w sposób praktyczny czyni Kościół jako wspólnota. Dlatego ważne jest, aby alumn w czasie formacji pastoralnej posiadał zdolność łączenia tego, co o posłudze charytatywnej mówią dokumenty Kościoła, z praktyką posługiwania charytatywnego. Z jednej strony należy zwrócić uwagę, aby działalność przyszłego kapłana nie ograniczała się tylko do aktywizmu. Z drugiej posługa charytatywna nie może być działalnością niezwracającą uwagi na otaczającą rzeczywistość i znaki czasu. Alumn powinien w czasie formacji nauczyć się te znaki odczytywać i wykorzystywać w pracy charytatywnej. Potrzeba, aby kleryk miał świadomość, że teologia

¹² R. KAMIŃSKI. *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*. Lublin: RW KUL 1992 s. 64.

pastoralna to naukowa refleksja o Kościele „jako powszechnym sakramencie zbawienia” (KK 48), do którego należą wszyscy bez względu na statut społeczny.

Wiedzę, którą alumn zdobywa podczas studium teologii pastoralnej, powinien umieć wykorzystywać w posłudze duszpasterskiej, do której należy także posługa charytatywna. Należy jednak zwracać uwagę, aby wchodzenie w duszpasterstwo przez alumna będącego w seminarium dokonywało się sukcesywnie. Wejście w sferę konkretnej służby drugiemu człowiekowi powinno być połączone z weryfikacją pierwszych doświadczeń związanych z posługą bliźnim. Należy pomóc klerykowi, aby jego kontakt z ludźmi potrzebującymi podczas formacji nie przyczynił się do nabrania wewnętrznej niechęci do tego rodzaju posługi.

W procesie formacji seminarzystów należy także zwrócić uwagę na to, że działalność duszpasterska polega na uczestnictwie w „pasterskiej miłości Chrystusa” (PDV 57). Dlatego od samego początku należy uczyć kleryka, że każda działalność duszpasterska, zwłaszcza służba najuboższym, aby przynosiła owoc, musi mieć swoje źródło w miłości Jezusa. Należy troszczyć się o to, aby w rozumowaniu przyszłego duszpasterza nie ukształtowało się pojęcie kapłana-urzędnika. W przeciwnym razie istnieje niebezpieczeństwo, że swoją przyszłą posługę będzie wykonywał bez wewnętrznego zaangażowania. Dlatego formacja seminaryjna powinna uczyć sposobu bycia na wzór Jezusa Dobrego Pasterza. „Program wychowawczy seminarium musi zainicjować autentyczny proces kształtowania wrażliwości pasterskiej, przygotować do świadomego i dojrzałego przyjęcia odpowiedzialności, wpajając wewnętrzny nawyk oceniania problemów, ustalania priorytetów i wyboru [...] zgodnie z teologicznymi wymogami duszpasterstwa” (PDV 58).

W procesie formacji seminaryjnej istotną rolę odgrywa miejsce, w którym alumni zdobywają doświadczenie w posłudze na rzecz chorych, ubogich i potrzebujących. Jednym z uprzywilejowanych miejsc praktyk pastoralnych alumnów jest parafia¹³. W parafii przyszły kapłan ma możliwość zetknięcia się z całą rozpiętością różnych form pomocy ludziom ubogim i potrzebującym pomocy. Począwszy od posługi chorym w ich domach, poprzez posługę w parafialnych ośrodkach charytatywnych, aż do posługi zorganizowanej np. w domowych hospicjach, którym parafia patronuje, alumn może poznawać szeroki zakres działalności charytatywnej. We wszystkich tych miejscach

¹³ Zob. R. KAMIŃSKI. *Działalność zbawcza Kościoła w teorii i praktyce pastoralnej*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2007 s. 175.

zdobywania doświadczenia alumn powinien uczyć się „być świadkiem miłości samego Chrystusa, który przeszedł dobrze czyniąc” (PDV 58).

Niezależnie od tego, w jakim miejscu przyjdzie przyszłemu kapłanowi posługiwać, powinien on zawsze być pełen szacunku do każdego człowieka, niezależnie od tego, kim on jest i w jakiej kondycji się znajduje. Kapłan powołany jest do tego, aby zawsze, a szczególnie oddając się posłudze charytatywnej, bronić praw i godności każdego człowieka. Dlatego w posłudze ubogim należy zwracać uwagę na to, aby kapłan wystrzegął się postawy wyższości. Każdy czyn na rzecz potrzebującego powinien być nacechowany miłością pasterską.

Alumn powinien mieć również świadomość, że Kościół, do którego należy i w którym w przyszłości będzie posługiwał, nie jest jego własnością, lecz dziełem samego Boga. Zwłaszcza w posłudze charytatywnej istnieje pokusa sprowadzania Kościoła do rangi instytucjonalnej, patrzenia na Kościół jak na zakład usługowy, a na kapłana jak na menadżera, który zarządza niejako przedsiębiorstwem charytatywnym. W ramach formacji pastoralnej należy zwracać uwagę alumnom na to, że powołaniem kapłana i całego Kościoła jest służba. Dlatego potrzeba dołożyć starań, aby posługa przyszłego duszpasterza była „zakorzeniona w miłości do Kościoła większej niż miłość do siebie samego” (PDV 59).

Patrząc całościowo na zadania, jakie poprzez swoją posługę ma do wypełnienia kapłan, wydaje się, że najważniejsza jest jego obecność pośród ludzi, szczególnie ludzi potrzebujących wsparcia¹⁴. Poprzez swoją działalność kapłan powinien być tym, który przedłuża obecność Jezusa na ziemi. Kierowany miłością do Boga i drugiego człowieka, powinien dawać temu świadectwo. Analizując poszczególne elementy formacji seminaryjnej, można zauważyć, iż jej istotnym rysem jest troska o to, aby życie przyszłego kapłana było naznaczone miłością pasterską do ludzi, których Jezus postawi na jego drodze. Formacja przyszłego kapłana do posługi charytatywnej jest o tyle ważna, że w wielu przypadkach pomoc potrzebującym jest pierwszym środkiem oddziaływania ewangelizacyjnego. Dlatego podczas formacji seminaryjnej nie należy marginalizować formacji do posługi charytatywnej. Za ten wymiar formacji ponoszą odpowiedzialność wszyscy formatorzy seminaryjni.

Do przyszłej posługi charytatywnej przygotowują seminarzystów wykłady i ćwiczenia, zwłaszcza z teologii pastoralnej. Wiedzę zdobytą na zajęciach

¹⁴ Zob. L. KOWALÓWKA. *Dobry Pasterz. Rozważania dla kapłanów*. T. 2. Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych 1968 s. 162.

teoretycznych przyszły duszpasterz powinien umieć zastosować w praktyce, także w różnych formach posługi charytatywnej. Należy pamiętać, że alumn powinien zdobyć nie tylko umiejętności teoretyczne i praktyczne, ale także ukształtować swoją postawę na wzór Chrystusa Dobrego Pasterza. Dlatego celem formacji charytatywnej jest nie tyle poznanie technik tej działalności, ile raczej nabycie wrażliwości ludzkiej oraz rozwinięcie wiary, która działa przez miłość¹⁵.

II. FORMACJA CHARYTATYWNA SEMINARZYSTÓW W ŚWIETLE PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

Celem formacji seminaryjnej jest przygotowanie alumnów do realizowania posługi kapłańskiej w uwarunkowaniach współczesnego świata. W tym przygotowaniu pastoralna odpowiedź na wołanie świata o miłość, często określana jako opcja preferencyjna na rzecz ubogich, nie może stanowić dodatku w formacji do wypełniania misji Kościoła¹⁶. Miłość wyrażająca się w czynach stanowi bowiem warunek prawdziwego spełnienia się człowieka¹⁷. Dlatego przygotowanie seminaryjne do posługi charytatywnej polega głównie na wdrożeniu alumna do praktykowania miłości pasterskiej, poprzez doświadczenie miłości bliźniego¹⁸. Ponadto źródłem wiarygodności Kościoła jest zgodność tego, co przepowiada, ze świadectwem życia, które staje się potwierdzeniem głoszonego słowa¹⁹. Współczesny świat oczekuje na duszpasterzy, którzy świadcząc miłosierdzie, będą bezinteresownie wspomagali potrzebujących. Dlatego od każdego seminarzysty należy wymagać czynnego włączania się w realizację przykazania miłości Boga i bliźniego poprzez okazywanie miłosierdzia²⁰.

¹⁵ Zob. R. JAWORSKI. *Problemy metodyki nauczania w seminariach duchownych w perspektywie nowego „Ratio studiorum”*. „Ateneum Kapłańskie” 131:1998 z. 2-3 s. 242-263.

¹⁶ Zob. T. MAKOWSKI. *Ewangelia miłosierdzia w pastoralnym programie nowej ewangelizacji Jana Pawła II* „Studia Gnesnensia” 22:2008 s. 97-111.

¹⁷ Zob. P. KIEJKOWSKI. *Tajemnica człowieka w encyklikach Benedykta XVI*. „Studia Gnesnensia” 22:2008 s. 111-132.

¹⁸ Zob. W. ŁUŻYŃSKI. *Miłość pasterska kapłana w świetle adhortacji apostolskiej Jana Pawła II „Pastores dabo vobis”*. „Studia Gnesnensia” 21:2007 s. 272-283.

¹⁹ Zob. W. PRZYGODA. *Kościół obdarowany miłością i wezwany do posługi miłości*. „Ateneum Kapłańskie” 145:2005 z. 1 s. 28-42.

²⁰ Zob. F. GŁÓD. *Kapłan a miłosierdzie okazywane bliźnim*. W: *Psychologiczne i pastoralne aspekty kapłaństwa*. Red. B.J. Soiński. (Seria: „Edukacja, teologia i dialog” t. 5). Poznań: UAM Wydział Teologiczny 2008 s. 11-24.

Aby przekonać się, jaki jest aktualny stan formacji charytatywnej seminarzystów w Polsce, autor tego opracowania przeprowadził w okresie od 15 listopada 2008 do 1 marca 2009 roku badania ankietowe wśród 303 diakonów z 23 wyższych seminariów diecezjalnych i 14 zakonnych. W ramach tych badań postawiono diakonom pytania, które dotyczyły ich faktycznego przygotowania do posługi charytatywnej. Pierwsze pytanie miało na celu ustalenie, co w czasie formacji seminaryjnej sprzyjało zdobywaniu umiejętności praktycznych, potrzebnych do posługi charytatywnej? Wyniki odpowiedzi pokazują, że za istotny element formacji seminaryjnej sprzyjający w zdobywaniu umiejętności praktycznych diakoni uznali udział w praktykach. Aż 85,8% respondentów uznało bowiem bardziej lub mniej zdecydowanie, że czynnikiem sprzyjającym zdobywaniu umiejętności praktycznych w czasie formacji charytatywnej był aktywny udział w praktykach. Wyboru takiego dokonało 87,3% kleryków diecezjalnych i 80,6% zakonnych. Praktyki w przygotowaniu do posługi są tak samo ważne dla osób, które wcześniej były zaangażowane w wolontariat (85,0%), jak i dla niezaangażowanych w posługę charytatywną przed wstąpieniem do seminarium (86,0%). Tylko 11,5% respondentów uznało tę formę zdobywania umiejętności praktycznych za nieistotną.

Analizując dane z przeprowadzonych badań, należy zauważyć, że na drugim miejscu jako czynnik sprzyjający w zdobywaniu umiejętności praktycznych respondenci wymieniali kontakt z osobami zaangażowanymi w posługę charytatywną. Taką opinię wyraziło w sposób bardziej lub mniej zdecydowany 85,4% badanych diakonów. Porównywalny odsetek wśród udzielających pozytywnej odpowiedzi stanowią alumni seminariów diecezjalnych (85,6%) oraz seminariów zakonnych (85,1%). Należy jednak zauważyć, iż respondenci z seminariów zakonnych częściej w sposób zdecydowany uznawali kontakt z zaangażowanymi w posługę charytatywną za czynnik pomocny w zdobywaniu umiejętności praktycznych (64,2%) niż alumni diecezjalni (50,0%). Badani pochodzący z dużych miast częściej udzielali odpowiedzi pozytywnej w sposób zdecydowany (49,0%), niż respondenci pochodzący z wiosek (45,9%) oraz z małych miast (30,9%).

Za czynnik wspomagający zdobywanie umiejętności praktycznych w przygotowaniu do posługi charytatywnej 81,8% ankietowanych diakonów uznało własny rozwój we wszystkich wymiarach formacji kapłańskiej. Taką opinię wyraziło 90,6% diakonów zaangażowanych w wolontariat przed wstąpieniem do seminarium i 80,0% niemających styczności z tą formą działalności.

Należy zauważyć, iż nikt z ankietowanych nie uznał tego wymiaru formacji za nieistotny.

38,3% respondentów uznało za bardzo ważną, a 39,6% za ważną posiadaną motywację do formacji pastoralnej, co w sumie daje wynik 77,9% pozytywnych odpowiedzi. Częściej odpowiedzi uznającej ten element za bardzo istotny udzielali alumni diecezjalni (40,3%) niż zakonni (31,3%). Wyższy odsetek uznających posiadanie motywacji za pozytywny czynnik w zdobywaniu umiejętności praktycznych stanowią alumni zaangażowani w wolontariat przed rozpoczęciem formacji (81,2%), niż alumni nieposiadający praktyki w zakresie takiej działalności (77,2%).

Dla 77,5% badanych diakonów pozytywny element formacji do posługi charytatywnej stanowi systematyczne czytanie słowa Bożego. Wśród uznających ten element za bardzo ważny w zdobywaniu umiejętności praktycznych, potrzebnych do posługi charytatywnej wyższy odsetek osiągnęli diakoni pochodzący z wiosek (35,1%), niż pochodzący z małych miast (33,3%) oraz miast ponad 50 tys. mieszkańców (25,0%).

Kolejnym sprzyjającym czynnikiem w zdobywaniu umiejętności praktycznych, potrzebnych do posługi charytatywnej, jest według respondentów kontakt ze środowiskiem parafialnym. Taką opinię wyraziło w sposób bardziej lub mniej zdecydowany 63,1% badanych. Wśród uznających ten element za bardzo ważny było 31,8% alumnów diecezjalnych i tylko 14,9% alumnów zakonnych. Taką opinię częściej wyrażali alumni pochodzący z miast do 50 tys. mieszkańców (33,3%) i wiosek (32,4%), niż alumni pochodzący z miast ponad 50 tys. mieszkańców (19,4). Częściej kontakt ze środowiskiem parafialnym uważają za bardzo ważny w zdobywaniu umiejętności praktycznych alumni mający doświadczenie wolontariatu (32,1%), niż alumni nieposiadający takiego doświadczenia (27,2%).

Ponad połowa ankietowanych (59,5%) za czynnik sprzyjający w zdobywaniu umiejętności praktycznych w zakresie przygotowania do posługi charytatywnej uznała udział w warsztatach z zakresu posługi charytatywnej. Wśród udzielających pozytywnej odpowiedzi za bardzo ważny wspomniany czynnik uznało 31,0% alumnów pochodzących z miast do 50 tys. mieszkańców, 24,3% pochodzących z wiosek oraz 20,4% respondentów wywodzących się z wielkich miast. Wspomnianą praktykę za bardzo ważną uznał większy odsetek diakonów pochodzących z parafii, w której nie było grupy charytatywnej (29,1%), niż diakonów pochodzących z parafii, w której taka grupa istniała (21,3%).

Analizując uzyskane wyniki badań, należy dostrzec, że 63,1% badanych diakonów uznało rozwijanie kreatywności za czynnik sprzyjający w zdobywaniu umiejętności praktycznych, w tym 21,8% uznało to za czynnik bardzo ważny a 41,3% za ważny. Wśród uznających wspomniany czynnik za bardzo ważny wyższy odsetek stanowią respondenci pochodzący z małych społeczności miejskich (32,1%), niż wywodzący się z terenów wiejskich (19,8%) oraz z wielkich miast (15,7%). Inne zmienne nie różnicują tej odpowiedzi w sposób istotny statystycznie.

Aż 30,7% respondentów uznało systematyczną współpracę z profesorem za nieważną a 41,9% za mało ważną w zdobywaniu umiejętności praktycznych potrzebnych do posługi charytatywnej. Drugim elementem niemającym według ankietowanych wpływu na formację praktyczną do posługi charytatywnej, był aktywny udział w wykładach. Udział ten za nieważny uznało 23,4% a za mało ważny 37,6% respondentów. Ponad połowa badanych uznała za nieważny i mało ważny udział w ćwiczeniach jako elemencie sprzyjającym zdobywaniu umiejętności praktycznych (52,1%). Kolejne elementy, które badani diakoni uznali za nieważne i mało ważne w zdobywaniu przygotowania praktycznego do posługi charytatywnej, to gruntowna wiedza teoretyczna (50,8%) oraz kształtowany przez profesora szacunek do ubogich (46,2%).

Reasumując analizę eksplorowanych wyników, należy zauważyć, iż badani diakoni w przygotowaniu do posługi charytatywnej większą wartość widzą w zajęciach typowo praktycznych (praktyki, kontakt z osobami zaangażowanymi w wolontariat, kontakt ze środowiskiem parafialnym) niż w formach o charakterze teoretycznym (współpraca z profesorem, wykłady, ćwiczenia, wiedza teoretyczna). Należy zauważyć, że 59,5% ankietowanych diakonów uważa za pozytywny element przygotowania do posługi charytatywnej udział w warsztatach z tego zakresu. W przygotowaniu praktycznym do posługi charytatywnej istotną rolę w opinii badanych diakonów odgrywa także samokształcenie, które za bardzo ważne i ważne uznało 72,2% badanych. Należy podkreślić, iż częściej teoretyczne przygotowanie do posługi za nieistotne uznają respondenci niezaangażowani w wolontariat charytatywny przed wstąpieniem do seminarium, niż mający doświadczenie wolontariatu.

W przygotowaniu do realizacji posługi charytatywnej przyszłych kapłanów ważna jest dywersyfikacja jego form. W celu uzyskania wiedzy na temat tejże dywersyfikacji badanych diakonów zapytano, w jakich formach przygotowania do posługi charytatywnej uczestniczyli w czasie formacji seminaryjnej? Wyniki uzyskanych odpowiedzi prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Formy przygotowania do posługi charytatywnej w procesie formacji seminaryjnej a cechy społeczno-demograficzne respondentów (w %)

	Rodzaj seminarium		Środowisko zamieszkania przed wstąpieniem do seminarium			Grupa charytatywna w parafii pochodzenia		Zaangażowanie w wolontariat przed wstąpieniem do seminarium		Ogółem
	D	Z	miasto ponad 50 tys.	miasto do 50 tys.	wieś	tak	nie	tak	nie	
Formy przygotowania do posługi charytatywnej										
realizowanie różnych dzieł charytatywnych	75,4	68,7	77,8	71,4	72,1	75,1	72,4	81,1	72,4	73,9
zaangażowanie w seminaryjnym kole charytatywnym	24,6	23,9	16,7	27,4	29,7	23,7	25,4	34,0	22,4	24,4
organizowanie spotkań z zaproszonymi gośćmi	22,5	22,4	25,0	23,8	18,9	24,9	19,4	24,5	22,0	22,4
zapoznanie się z publikacjami z zakresu posługi charytatywnej	19,1	11,9	16,7	20,2	16,2	16,0	19,4	18,9	17,2	17,5
wyjazdy na sympozja o tematyce charytatywnej	8,5	7,5	6,5	6,0	11,7	7,1	9,7	5,7	8,8	8,3
inne	8,5	11,9	10,2	11,9	6,3	10,7	7,5	11,3	8,8	9,2
brak odpowiedzi	2,5	6,0	3,7	3,6	2,7	3,0	3,7	1,9	3,6	3,3
Dane nie sumują się do 100%, gdyż respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.										

Zdecydowana większość ankietowanych diakonów (73,9%) uznała, że przygotowaniu do posługi charytatywnej najlepiej służy udział w realizacji różnych dzieł charytatywnych. Wyższy wskaźnik tej odpowiedzi uzyskali alumni diecezjalni (75,4%) niż zakonni (68,7%). Wyniki powyższej odpowiedzi różnicuje także posiadanie doświadczenia posługi charytatywnej przed wstąpieniem do seminarium. 81,1% ankietowanych wybierających taką odpowiedź przed wstąpieniem do seminarium była zaangażowana w wolontariat. Natomiast 72,4% badanych nie miała styczności z tego typu posługą.

Na drugim miejscu respondenci wymieniali zaangażowanie w seminaryjnym kole charytatywnym (24,4%). Wyższy wskaźnik takiej odpowiedzi uzys-

kali diakoni pochodzący z wiosek (29,7%), niż pochodzący z małych miast (27,4%) i miast powyżej 50 tys. mieszkańców (16,7%). Ponadto częściej taką odpowiedź wybierali alumni zaangażowani w wolontariat przed rozpoczęciem formacji (34,0%), niż niezaangażowani w tego rodzaju posługę (22,4%).

Kolejną formą przygotowania do posługi charytatywnej zdaniem badanych seminarzystów było organizowanie spotkań i dyskusji na temat *caritas* z zaproszonymi gośćmi (22,4%). Zapoznanie się na bieżąco z publikacjami z zakresu posługi charytatywnej Kościoła jako formę przygotowania do posługi charytatywnej wskazało tylko 19,1% respondentów z seminariów diecezjalnych i 11,9% z zakonnych. Najmniejszy wskaźnik w badanej kwestii otrzymała praktyka dotycząca wyjazdów na sympozja dotyczące tematyki posługi charytatywnej (8,3%).

Sumując uzyskane wyniki w badanej kwestii, należy stwierdzić, iż ankietowani diakoni w zdecydowanej większości są przekonani, że najlepiej do realizacji w przyszłości zadań charytatywnych przygotowuje ich uczestnictwo w różnych formach posługi charytatywnej. Zdecydowanie niższy odsetek uzyskały formy przygotowania o charakterze teoretycznym.

Czas formacji seminaryjnej, to czas osobistego zaangażowania w różne formy pomocy potrzebującym. Przyszły kapłan powinien być bowiem świadkiem Chrystusa szczególnie wobec potrzebujących pomocy (PDV 58). Aby poznać stan osobistego zaangażowania badanych diakonów w posługę charytatywną, zaproponowano im do wyboru kilka konkretnych form tej posługi, z prośbą o wskazanie tych, które podejmowali osobiście w czasie formacji seminaryjnej. Uzyskane wyniki przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Formy osobistego zaangażowania w posługę charytatywną w czasie formacji seminaryjnej a cechy społeczno-demograficzne respondentów (w %)

	Rodzaj seminarium		Środowisko zamieszkania przed wstąpieniem do seminarium			Grupa charytatywna w parafii pochodzenia		Zaangażowanie w wolontariat przed wstąpieniem do seminarium		Ogółem
	D	Z	miasto ponad 50 tys.	miasto do 50 tys.	wieś	tak	nie	tak	nie	
Formy osobistego zaangażowania charytatywnego										
odwiedziny obłożnie chorych	65,7	70,1	75,0	66,7	58,6	68,6	64,2	73,6	65,2	66,7

spontaniczna pomoc kolegom	61,4	47,8	55,6	59,5	60,4	58,6	58,2	64,2	57,2	58,4
pomoc doraźna finansowa	45,8	22,4	36,1	36,9	47,7	38,5	43,3	43,4	40,0	40,6
pomoc doraźna rzeczowa	29,7	50,7	38,0	31,0	33,3	33,7	35,1	41,5	32,8	34,3
praktyki w hospicjum domowym	32,2	31,3	26,9	33,3	36,0	29,6	35,1	37,7	30,8	32,0
praktyki w punkcie odżywiania bezdomnych	11,9	31,3	27,8	13,1	7,2	16,6	15,7	20,8	15,2	16,2
praktyki w poradni dla alkoholików/narkomanów	10,6	11,9	10,2	13,1	9,9	11,2	10,4	11,3	10,8	10,9
pomoc w organizowaniu kursów dla bezrobotnych	-	1,5	0,9	-	-	0,6	-	-	0,4	0,3
inne	17,4	28,4	24,1	20,2	15,3	23,7	14,9	17,0	20,4	19,8
brak odpowiedzi	0,4	-	-	-	0,9	-	0,7	-	0,4	0,3
Dane nie sumują się do 100%, gdyż respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.										

Najczęściej wybieraną przez respondentów formą posługi charytatywnej, w którą angażowali się osobiście w czasie formacji seminaryjnej, są odwiedziny obłożnie chorych (70,0% diakonów zakonnych i 65,7% diecezjalnych). Zdecydowanie wyższy wskaźnik takiej odpowiedzi uzyskali respondenci pochodzący z dużych miast (75,0%), niż pochodzący z miast do 50 tys. mieszkańców (66,7%) oraz z wiosek (58,6%). Wskaźnik odpowiedzi różnicuje także zaangażowanie w wolontariat przed formacją seminaryjną. Angażujący się w wolontariat przed wstąpieniem do seminarium częściej odwiedzali obłożnie chorych w czasie formacji seminaryjnej (73,6%), niż nieposiadający takiego doświadczenia (65,2%).

58,4% badanych diakonów wskazało, iż osobiście angażowali się w czasie formacji seminaryjnej w spontaniczną pomoc kolegom. Taką odpowiedź znacząco różnicuje miejsce odbywania formacji. Alumni diecezjalni uzyskali wyższe wyniki (61,4%) niż respondenci zakonni (47,8%). Ponadto ankietowani pochodzący ze wsi częściej wskazywali tę odpowiedź (60,4%), niż an-

kietowani pochodzący z małych miast (59,5%) oraz miast powyżej 50 tys. mieszkańców (55,6%).

Na trzecim miejscu jako formę osobistego zaangażowania w posługę charytatywną respondenci wymienili doraźną pomoc finansową (40,6%). 34,3% badanych diakonów wskazało pomoc doraźną rzeczową jako formę zaangażowania charytatywnego. Prawie jedna trzecia badanych była w czasie formacji seminaryjnej zaangażowana w posługę w hospicjach domowych (32,0%). 16,2% respondentów miało doświadczenie pracy w punkcie odżywiania bezdomnych i biednych. Prawie jedna piąta respondentów (19,8%) miała styczność z innymi formami służby charytatywnej. Wśród najczęściej wymienianych były pomoc w domu dziecka, obecność wśród więźniów, posługa w domu opieki społecznej oraz zaangażowanie w wolontariat.

Jedną z form przygotowywania do posługi charytatywnej przyszłych duszpasterzy jest uczestnictwo w działalności seminaryjnego koła charytatywnego. Dlatego podczas badań respondenci zostali poproszeni o przedstawienie głównych kierunków działalności seminaryjnego koła charytatywnego, jeżeli oczywiście takie koło istniało w seminarium. Wyniki uzyskanych odpowiedzi przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Kierunki działalności seminaryjnego koła charytatywnego a cechy społeczno-demograficzne respondentów (w %)

	Rodzaj seminarium		Środowisko zamieszkania przed wstąpieniem do seminarium			Grupa charytatywna w parafii pochodzenia		Zaangażowanie w wolontariat przed wstąpieniem do seminarium		Ogółem
	D	Z	miasto ponad 50 tys.	miasto do 50 tys.	wieś	tak	nie	tak	nie	
Kierunki działalności seminaryjnego koła charytatywnego										
pomoc ubogim, potrzebującym, bezdomnym	21,6	29,9	23,1	25,0	22,5	25,4	20,9	34,0	21,2	23,4
pomoc dzieciom	21,2	4,5	16,7	16,7	18,9	17,2	17,9	17,0	17,6	17,5
pomoc chorym, niepełnosprawnym	15,3	9,0	10,2	11,9	18,9	11,2	17,2	15,1	13,6	13,9
pomoc starszym	7,2	9,0	12,0	6,0	4,5	9,5	5,2	7,5	7,6	7,6
modlitwa	6,8	7,5	10,2	6,0	4,5	7,7	6,0	7,5	6,8	6,9

kształtowanie mentalności charytatywnej w teorii	5,1	1,5	0,9	6,0	6,3	2,4	6,7	1,9	4,8	4,3
pomoc więźniom	3,4	3,0	4,6	1,2	3,6	2,4	4,5	3,8	3,2	3,3
nie istniało, nie należałem	9,3	9,0	13,0	7,1	7,2	10,1	8,2	11,3	8,8	9,2
inne	3,4	1,5	1,9	3,6	3,6	2,4	3,7	1,9	3,2	3,0
brak odpowiedzi	39,8	46,3	40,7	39,3	43,2	40,8	41,8	35,8	42,4	41,3
Dane nie sumują się do 100%, gdyż respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.										

Poddając analizie wyniki badań zamieszczone w tabeli 3, należy zauważyć, że 41,3% ankietowanych nie udzieliło na powyższe pytanie odpowiedzi, a 9,2% potwierdziło, że takie koło w seminarium nie istniało. Mając jasną informację w pytaniu o tym, że odpowiedzi mają udzielić klerycy, w których seminarium istniało koło charytatywne, należy stwierdzić, że ponad połowa badanych diakonów (50,5%) odbywała formację w seminarium duchownym, w którym nie było zorganizowanego koła charytatywnego.

Tylko 49,5% respondentów wymieniło główne kierunki działalności seminaryjnego koła charytatywnego. 23,4% respondentów uznało, że głównym kierunkiem koła charytatywnego działającego w seminarium była pomoc ubogim, potrzebującym i bezdomnym. Wyższy wskaźnik takiej odpowiedzi uzyskali alumnii zakonni (29,9%) niż diecezjalni (21,6%). 17,5% alumnów uznało, że głównym kierunkiem działalności seminaryjnej grupy charytatywnej była pomoc dzieciom (17,5%). Takiej odpowiedzi udzieliło 21,6% alumnów diecezjalnych i tylko 4,5% alumnów zakonnych. Trzecim z wymienionych zakresów działalności charytatywnej grupy seminaryjnej była pomoc chorym i niepełnosprawnym (15,3% alumnów diecezjalnych i 9,0% zakonnych). Kolejne wymieniane przez respondentów formy działalności seminaryjnego koła charytatywnego to pomoc starszym (7,6%), modlitwa (6,9%), kształtowanie mentalności charytatywnej w teorii (4,3%), pomoc więźniom (3,3%).

Analizując powyższe wyniki, należy zauważyć, iż formowanie do posługi charytatywnej przez istnienie kół zajmujących się tym zagadnieniem nie jest czymś powszechnym w formacji seminaryjnej. Można także dostrzec, że w seminariach duchownych, w których takie grupy istnieją, główne nurty działalności wyznaczają akcje koncentrujące się na działalności wśród potrzebujących, co bez pogłębionej formacji może grozić czystym aktywizmem. Tylko 6,9% badanych uznało, że formą działalności seminaryjnego koła charytatywnego jest modlitwa za potrzebujących, natomiast 4,3% uznało pozna-

wanie teorii (między innymi dokumentów Kościoła) za kierunek działań tego koła. Dlatego w przyszłości należy dążyć do tego, aby grupy charytatywne zostały powołane we wszystkich seminariach duchownych. Natomiast w seminariach, w których takie grupy już istnieją, należy proporcjonalnie rozłożyć akcenty w ramach jej działalności na poznawanie istoty posługi charytatywnej Kościoła, na modlitwę za potrzebujących oraz na bezpośrednią pomoc biednym i potrzebującym.

Kolejne pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety dotyczyły bezpośredniego przygotowania diakonów do posługi charytatywnej. W pierwszym pytaniu respondenci mieli odpowiedzieć, w jakim stopniu formacja seminaryjna przygotowała ich do posługi charytatywnej, a w drugim, czy uważają, że wiedza zdobyta w czasie formacji seminaryjnej będzie w ich opinii przydatna w przyszłej posłudze charytatywnej? Uzyskane odpowiedzi na powyższe pytania przedstawiają tabele 4 i 5.

Tabela 4. Wpływ formacji seminaryjnej na przygotowanie do posługi charytatywnej a cechy społeczno-demograficzne respondentów (w %)

	Rodzaj seminarium		Środowisko zamieszkania przed wstąpieniem do seminarium			Grupa charytatywna w parafii pochodzenia		Zaangażowanie w wolontariat przed wstąpieniem do seminarium		Ogółem
	D	Z	miasto ponad 50 tys.	miasto do 50 tys.	wieś	tak	nie	tak	nie	
Przygotowanie do posługi charytatywnej										
bardzo dobre	7,6	3,0	5,6	7,1	7,2	8,3	4,5	13,2	5,2	6,6
dobre	29,2	32,8	28,7	26,2	34,2	31,4	28,4	37,7	28,4	30,0
wystarczające	36,9	38,8	35,2	40,5	36,9	35,5	39,6	32,1	38,4	37,3
słabe	22,5	22,4	28,7	20,2	18,0	20,7	24,6	15,1	24,0	22,4
brak przygotowania	3,4	1,5	1,9	4,8	2,7	3,6	2,2	1,9	3,2	3,0
brak odpowiedzi	0,4	1,5	-	1,2	0,9	0,6	0,7	-	0,8	0,7
razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Jak informuje tabela 4, 37,3% badanych diakonów uznało, że formacja seminaryjna wystarczająco przygotowała ich do posługi charytatywnej. Wyższy wskaźnik takiej odpowiedzi uzyskali alumni niezaangażowani w wolontariat przed wstąpieniem do seminarium (38,4%) oraz wywodzący się z parafii,

w której grupa charytatywna nie istniała (39,6%), niż respondenci mający kontakt z wolontariatem przed rozpoczęciem formacji (32,1%) oraz wywodzący się z parafii, w której grupy charytatywnej nie było (35,5%). Nieznacznie różnicuje odpowiedzi także miejsce odbywania formacji. Formację za wystarczająco przygotowującą do posługi charytatywnej uznało 36,9% alumnów diecezjalnych i 38,8% zakonnych.

Ocenę dobrą seminaryjnej formacji charytatywnej wystawiło 30,0% respondentów. Wyższy wskaźnik takiej odpowiedzi uzyskali diakoni pochodzący z wiosek (34,2%) niż małych miast (26,2%) i miast powyżej 50 tys. mieszkańców (28,7%). Częściej takiej odpowiedzi udzielali ankietowani zaangażowani w wolontariat przed rozpoczęciem formacji seminaryjnej (37,7%), niż nieposiadający doświadczenia wolontariatu charytatywnego (28,4%).

22,4% badanych diakonów uznało, że formacja w seminarium słabo ich przygotowała do działalności na rzecz potrzebujących wsparcia. Taką opinię wyraziło 28,7% diakonów pochodzących z dużych miast, 40,5% z miast do 50 tys. mieszkańców i 18,0% pochodzących z wiosek. Częściej takiej odpowiedzi udzieliły osoby niemające styczności z wolontariatem przed wstąpieniem do seminarium (24,0%), niż posiadający doświadczenie pracy w grupie wsparcia potrzebujących (15,1%).

Bardzo dobrze przygotowanymi do posługi charytatywnej czuje się tylko 6,6% respondentów. Wyższy odsetek spośród wybierających taką odpowiedź uzyskali formowani w seminariach diecezjalnych (7,6%) niż zakonnych (3,0%). Wyższe wskaźniki tej odpowiedzi uzyskali mający doświadczenie pracy w wolontariacie (13,2%), niż niemający takiego doświadczenia (5,2%). Zupełnie nieprzygotowanymi do pracy z ludźmi ubogimi i potrzebującymi pomocy czuje się 3,0% kleryków, w tym 3,4% diecezjalnych i 1,5% zakonnych.

Tabela 5. Przydatność wiedzy zdobytej w seminarium w przyszłej posłudze charytatywnej a dane społeczno-demograficzne respondentów (w %)

	Rodzaj seminarium		Środowisko zamieszkania przed wstąpieniem do seminarium			Grupa charytatywna w parafii pochodzenia		Zaangażowanie w wolontariat przed wstąpieniem do seminarium		Ogółem
	D	Z	miasto ponad 50 tys.	miasto do 50 tys.	wieś	tak	nie	tak	nie	
Przydatność wiedzy w przyszłej posłudze charytatywnej										
zdecydowanie tak	32,2	43,3	34,3	38,1	32,4	36,7	32,1	49,1	31,6	34,7
raczej tak	58,5	50,7	56,5	53,6	59,5	56,2	57,5	47,2	58,8	56,8
raczej nie	3,8	1,5	2,8	4,8	2,7	3,0	3,7	1,9	3,6	3,3
zdecydowanie nie	0,8	-	0,9	-	0,9	-	1,5	-	0,8	0,7
trudno powiedzieć	4,7	4,5	5,6	3,6	4,5	4,1	5,2	1,9	5,2	4,6
razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Prawie wszyscy badani diakoni uznali z większym lub mniejszym przekonaniem, że wiedzę zdobytą w czasie formacji seminaryjnej będą w przyszłości wykorzystywać w posłudze charytatywnej (91,5%). Wśród 34,7% wybierających odpowiedź „zdecydowanie tak” wyższy wskaźnik osiągnęli alumni zakonni (43,3%) niż diecezjalni (32,2%) oraz osoby mające kontakt z wolontariatem przed wstąpieniem do seminarium (49,1%), niż osoby niezaangażowane w wolontariat (31,6%). Ponadto częściej takiej odpowiedzi udzieliły osoby pochodzące z parafii ze zorganizowaną grupą charytatywną (36,7%), niż wywodzące się z parafii, w której takiej grupy nie było (32,1%). 4,6% ankietowanych nie było w stanie ocenić, czy wiedza zdobyta w seminarium będzie przydatna w przyszłej pracy charytatywnej. 4,0% respondentów z większym lub mniejszym przekonaniem uznało, że wiadomości uzyskanych w ramach formacji seminaryjnej nie wykorzysta w przyszłej posłudze charytatywnej. Ogarniając całościowo wyniki uzyskanych badań, można stwierdzić, iż badani diakoni w zdecydowanej większości są przekonani o możliwości wykorzystania zdobytej wiedzy w przyszłej pracy charytatywnej.

Ostatnie pytanie odnoszące się do przygotowania pastoralnego do posługi charytatywnej miało na celu poznanie opinii diakonów na temat cech dobrego duszpasterza. W celu ustalenia rankingu preferencji cech dobrego duszpaste-

rza, zaproponowano respondentom do wyboru jedenaście cech. Uzyskane wyniki prezentuje tabela 6.

Tabela 6. Preferencje cech dobrego duszpasterza a cechy społeczno-demograficzne respondentów (w %)

Cechy dobrego duszpasterza	Rodzaj seminarium		Środowisko zamieszkania przed wstąpieniem do seminarium			Grupa charytatywna w parafii pochodzenia		Zaangażowanie w wolontariat przed wstąpieniem do seminarium		Ogółem
	D	Z	mia- sto ponad 50 tys.	mia- sto do 50 tys.	wieś	tak	nie	tak	nie	
wierność powołaniu	83,9	79,1	82,4	79,8	85,6	82,8	82,8	86,8	82,0	82,8
umiejętność poznawania i rozumienia problemów wiernych	60,2	58,2	58,3	54,8	64,9	55,0	65,7	47,2	62,4	59,7
duch apostołski	46,2	58,2	57,4	45,2	43,2	50,3	47,0	56,6	47,2	48,8
umiejętność dialogu z wiernymi	42,8	41,8	41,7	38,1	46,8	42,0	43,3	54,7	40,0	42,6
empatia	41,9	34,3	42,6	44,0	35,1	40,2	40,3	34,0	41,6	40,3
dobrze traktowanie wiernych	39,4	13,4	27,8	38,1	36,0	34,9	32,1	34,0	33,6	33,7
wyrozumiałość	24,2	34,3	25,0	26,2	27,9	23,7	29,9	18,9	28,0	26,4
zdolność obserwacji i oceny	24,6	31,3	25,0	31,0	23,4	27,8	23,9	35,8	24,0	26,1
zdolność nawiązywania kontaktów	23,3	23,9	16,7	22,6	30,6	23,1	23,9	22,6	23,6	23,4
szanowanie poglądów innych	11,0	13,4	10,2	9,5	14,4	10,1	13,4	9,4	12,0	11,6
zdolności twórcze	7,2	7,5	8,3	6,0	7,2	5,9	9,0	11,3	6,4	7,3
inne	1,7	3,0	2,8	1,2	1,8	1,8	2,2	1,9	2,0	2,0
Dane nie sumują się do 100%, gdyż respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.										

Według 82,8% respondentów, dobry duszpasterz to przede wszystkim człowiek wierny swojemu powołaniu. Takiej odpowiedzi udzieliło 83,9% diaako-

nów z seminariów diecezjalnych i 79,1% z seminariów zakonnych. Duży stopień akceptacji badanych uzyskała umiejętność poznawania i rozumienia problemów wiernych jako cecha dobrego duszpasterza (60,0% diakonów diecezjalnych i 58,2% z zakonnych). Ważną cechą, która według respondentów powinna charakteryzować dobrego duszpasterza, jest posiadanie ducha apostołskiego (48,8%). Umiejętność dialogu z wiernymi to cecha dobrego duszpasterza, którą wymieniło 42,8% respondentów odbywających formację w seminarium diecezjalnym i 41,8% zakonnym. Z kolei 40,3% badanych diakonów wymieniło empatię jako cechę charakteryzującą dobrego duszpasterza. Częściej taką opinię wyrażali ankietowani odbywający formację w seminarium diecezjalnym (41,9%) niż w seminarium zakonnym (34,3%).

Mniejsze uznanie w opinii respondentów uzyskały następujące cechy dobrego duszpasterza: dobre traktowanie wiernych (33,7%; w tym 39,4% diakonów diecezjalnych i 13,4% zakonnych); wyrozumiałość (26,4%; w tym 34,3% diakonów diecezjalnych i 24,2% diakonów zakonnych); zdolność obserwacji i oceny (26,1%); zdolność nawiązywania kontaktów (23,4%); zdolności twórcze (7,3%).

Oceniając preferencje diakonów dotyczące cech dobrego duszpasterza, należy podkreślić, że wśród cech uznanych za istotne w życiu duszpasterza wysoki odsetek uzyskały cechy odwołujące się do wierności obranej drodze (wierność powołaniu, duch apostołski), a także cechy świadczące o tym, że duszpasterz to człowiek powołany do służby drugiemu człowiekowi (umiejętność poznawania problemów wiernych, umiejętność dialogu z wiernymi, empatia, właściwe traktowanie wiernych, wyrozumiałość). A zatem według opinii badanych diakonów dobry duszpasterz to człowiek wierny powołaniu. Z wierności powołaniu wpływają natomiast cechy świadczące o otwartości na bliźniego.

III. WNIOSKI I POSTULATY PASTORALNE

Sumując wyniki badań dotyczących przygotowania diakonów do posługi charytatywnej, należy stwierdzić, że zdecydowana większość respondentów ceni sobie możliwość uczestniczenia w wymiarze praktycznym przygotowania do posługi charytatywnej (praktyki, kontakt z osobami zaangażowanymi w wolontariat, kontakt z parafią). Jednocześnie zauważalne jest przekonanie ankietowanych, iż w przygotowaniu do posługi charytatywnej mniej istotne są gruntowna wiedza teoretyczna, wykłady i współpraca z profesorem.

W świadomości badanych diakonów widoczny jest brak proporcji pomiędzy bezpośrednią aktywnością charytatywną a osadzeniem tej posługi we współczesnym nauczaniu Kościoła. Niski odsetek badanych potwierdził kontakt z publikacjami z zakresu wolontariatu i posługi na rzecz potrzebujących. Widoczna jest także większa skłonność angażowania się diakonów w spontaniczną i doraźną pomoc potrzebującym niż w systematyczną służbę potrzebującym. Odnotować należy zbyt małą liczbę seminaryjnych kół charytatywnych, w których alumni mogliby ugruntować swoją wiedzę na temat posługi, modlić się za potrzebujących i angażować się w konkretną formę wsparcia potrzebujących. Pociuszające jest natomiast to, iż zdecydowana większość respondentów jest przekonana, że wiedza zdobyta w seminarium pomoże im owocnie animować działalność charytatywną.

Oceniając całościowo realizację celów seminaryjnej formacji charytatywnej w kontekście przeprowadzonych badań, należy stwierdzić, że formacja zarówno w wymiarze ludzkim, duchowym, intelektualnym, jak i pastoralnym kształtowała w badanych diakonach gotowość do bezinteresownej służby bliźnim. Proces formacji, jaki badani alumni przeszli w seminariach duchownych, pozwolił im wypracować istotne cechy potrzebne do posługi charytatywnej. Większość respondentów nabyła zdolność spojrzenia na otaczający świat w świetle wiary oraz budowania relacji braterskich z innymi ludźmi. Zdecydowana większość uznaje, że ważnymi cechami kapłana są gotowość do służby, otwartość na bliźnich oraz dostrzeganie problemów drugiego człowieka. Należy zauważyć, iż ankietowani za główny cel życia kapłańskiego uznali uświęcenie tych, którym będą posługiwać. Dopiero na drugim miejscu stawiają własne uświęcenie. Formacja seminaryjna według większości badanych diakonów przygotowała ich w mniejszym lub większym stopniu do odpowiedzialności za siebie i za bliźnich.

Oceniając formację charytatywną w wymiarze pastoralnym, należy stwierdzić, iż wysoki odsetek badanych diakonów uznaje działalność charytatywną za wypływającą z realizacji przykazania miłości oraz z naśladowania czynów Jezusa. Niższy odsetek uznaje ją za istotną funkcję Kościoła. Prawie wszyscy są przekonani, że posługa charytatywna jest powołaniem i misją, którą powinien realizować Kościół jako wspólnota miłości. Wyraźnym brakiem w formacji jest natomiast nieznanostwo dokumentów Kościoła dotyczących posługi charytatywnej. Prawie połowa ankietowanych nie była w stanie wymienić żadnego dokumentu dotyczącego tej tematyki. Należy także zaakcentować niewystarczający zakres omawiania w ramach przygotowania do posługi cha-

rytatywnej problemów współczesnego świata. Tylko dwie kwestie uznała większość badanych alumnów za omawiane podczas formacji seminaryjnej.

Badani diakoni są otwarci na udzielanie pomocy potrzebującym. W pierwszej kolejności uznają za konieczne pomagać ludziom, którzy w trudnej sytuacji znaleźli się bez własnej winy. Za sprzyjające elementy zdobywaniu umiejętności praktycznych większość respondentów uznała: udział w praktykach pastoralnych, kontakt z osobami zaangażowanymi w posługę charytatywną oraz kontakt ze środowiskiem parafialnym. Pośród form osobistego zaangażowania w posługę na rzecz potrzebujących dostrzega się tendencję do wybierania form doraźnej pomocy, kosztem stałego i systematycznego zaangażowania w posługę na rzecz potrzebujących. Tylko w nielicznych seminariach duchownych w Polsce istnieją koła charytatywne.

Bardzo dobrze lub przynajmniej dobrze przygotowanych do służby bliźnim według uzyskanych wyników badań jest znaczna większość respondentów. W świadomości badanych diakonów widoczny jest również wpływ formacji seminaryjnej na przygotowanie ich do przyszłej animacji posługi charytatywnej we wspólnotach parafialnych. Nie należy jednak ustawać w kształtowaniu w alumnach ducha służby zarówno w wymiarze ludzkim, duchowym, intelektualnym, jak i pastoralnym.

BIBLIOGRAFIA

- BROŃSKI W.: Formacja homiletyczna alumnów w wyższych seminariach duchownych w Polsce. Lublin: Wydawnictwo KUL 2007.
- GLÓD F.: Kapłan a miłosierdzie okazywane bliźnim. W: Psychologiczne i pastoralne aspekty kapłaństwa. Red. B.J. Soiński. (Seria: „Edukacja, teologia i dialog” t. 5). Poznań: UAM Wydział Teologiczny 2008 s. 11-24.
- JAWORSKI R.: Problemy metodyki nauczania w seminariach duchownych w perspektywie nowego Ratio Studiorum. „Ateneum Kapłańskie” 131:1998 nr 537-538 s. 242-263.
- KAMIŃSKI R.: Wprowadzenie do teologii pastoralnej. Lublin: RW KUL 1992.
- KAMIŃSKI R.: Działalność zbawcza Kościoła w teorii i w praktyce pastoralnej. Lublin: Wydawnictwo KUL 2007.
- KIEJKOWSKI P.: Tajemnica człowieka w encyklikach Benedykta XVI. „Studia Gnesnensia” 22:2008 s. 111-132.
- KOWALÓWKA L.: Dobry Pasterz. Rozważania dla kapłanów. T. 2. Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych 1968.

- ŁUŻYŃSKI W.: Miłość pasterska kapłana w świetle adhortacji apostolskiej Jana Pawła II *Pastores dabo vobis*. „Studia Gnesnensia” 21:2007 s. 271-283.
- MAKOWSKI T.: Ewangelia miłosierdzia w pastoralnym programie nowej ewangelizacji Jana Pawła II. „Studia Gnesnensia” 22:2008 s. 97-111.
- PAWLAK Z.: Obraz współczesnego kapłana duszpasterza. „Ateneum Kapłańskie” 87:1976 nr 405 s. 184-188.
- PRZYGODA W.: Funkcja charytatywna Kościoła po Soborze Watykańskim II. Lublin: Instytut Teologii Pastoralnej 1988.
- PRZYGODA W.: Posługa charytatywna Kościoła w Polsce. Studium teologiczno-pastoralne. Lublin: Wydawnictwo KUL 2004.
- PRZYGODA W.: Kościół obdarowany miłością i wezwany do posługi miłości. „Ateneum Kapłańskie” 145:2005 z. 1 s. 28-42.
- RATZINGER J.: O naturze kapłaństwa. „Pastores” 1998 nr 1 s. 27-38.
- WARZESZAK J.: Chrystocentryzm kapłaństwa służebnego w nauczaniu Jana Pawła II. „Ateneum Kapłańskie” 120:1993 nr 504 s. 266-278.

PRZYGOTOWANIE PASTORALNE SEMINARZYSTÓW DO POSŁUGI CHARYTATYWNEJ

Streszczenie

Jednym z istotnych celów formacji pastoralnej seminarzystów jest ich przygotowanie do animacji posługi charytatywnej w uwarunkowaniach współczesnego świata. Bezinteresowna miłość bliźniego jest jednym z podstawowych zadań Kościoła, a realizacja przykazania miłości jest gwarantem dynamiki rozwoju wspólnot chrześcijańskich. Posługa charytatywna, która – jak podkreśla Sobór Watykański II – jest prawem i obowiązkiem każdego ucznia Chrystusa, wynika z Bożego przykazania miłości i polega na pomocy ubogim w zaspokojeniu ich podstawowych potrzeb egzystencjalnych, psychicznych, społecznych i duchowych. Toteż w formacji pastoralnej kandydatów do święceń należy to uwzględnić, że każdy kapłan zostaje włączony w misję samego Chrystusa, której ważnym elementem jest bezinteresowna służba bliźnim. Źródłem refleksji, której rezultatem jest ten artykuł, jest nie tylko nauczanie Kościoła na temat formacji charytatywnej, lecz także własne badania socjologiczne przeprowadzone na przełomie 2008 i 2009 roku wśród 303 diakonów z 37 wyższych seminariów duchownych w Polsce. Artykuł pokazuje nie tylko, jaki jest stan przygotowania polskich seminarzystów do animacji działalności charytatywnej, lecz także w jaki sposób można wzmocnić i udoskonalić formację charytatywną kandydatów do święceń.

Słowa kluczowe: caritas, formacja pastoralna, formacja seminarzystów, formacja do posługi charytatywnej